

ZSINATUTÁNI ÉRTELMEZŐ KISSZÓTÁR

A-tól Z-ig

FORMATÖRTÉNETI ISKOLA (vagy módszer). A szentírástudomány irányzata, melyet ma minden komoly szentírástudós elfogad. A szent könyvek sugalmazottságát ez az irány nem úgy érti, mintha Isten a szövegeket az íróknak „diktálta” volna. Minden szentírási könyv magán viseli írójának korát, az emberek akkori felfogás- és beszédmódját, az író egyéni stílusát. De főleg tekintetbe kell venni mindig, hogy egy-egy szent könyvet milyen „műfajnak” szánta szerzőjük. A zsoltárok, himnuszok például egyértelműleg költemények, az ilyen műfajú művek minden érzelmi fűtöttségével, túlzásaival. Egyes tanító könyvek (például Jónás könyve) örök igazságot (itt például Isten megbocsátó jóságát) fűzik tipikusan a keleti mese varázslatos köntösébe. A prófétai könyvek jellegzetessége a sajátos jelképrendszer. A történeti könyvek sem történetiek a szó mai, oknyomozó értelmében, hanem a zsidó nép Istenhez fűződő kapcsolatainak történetét írják le. Az evangéliumok sem egyszerű Krisztus-életrajzok, hanem Krisztus személyének és tanításának bemutatása a feltámadás tényéből tekintve. A század eleji modernizmus óta a katolikus egyházban gyanakvás kísérte a formatörténettel kísérletező exegetákat, — míg csak XII. Pius pápa „Divino afflante” körlevele (1943) meg nem nyitotta a modern szentíráskutatás kapuit.

FUNDAMENTALIZMUS. Az ismertett formatörténeti módszerrel szemben az a szentírásmagyarázati irány, mely a biblia betűjének „fundamentumán” (=alapzatán) állva, azt Isten közvetlenül tollbamondott szavaként fogja fel. Emiatt eleve fölöslegesnek is tart minden magyarázatot, jegyzetet; hadd szóljon Isten szava közvetlenül az olvasó hívőhöz. Ennek az iránynak hódoltak a protestáns bibliakiadások a közelmúltig, a szekták pedig mindmáig. A fundamentalizmus képtelensége főleg ott tűnik ki, ahol Jézus a keleti ember tipikusan szélsőséges kifejezéseit használja: „Aki atviát vagy anyját nem gyűlöli, nem méltó hozzám...” (Lk 14.26); akit keze-lába-szeme bűnre csábit, vágja azokat le. (Mt 5.29-30); „vanak, akik önmagukat kasztrálták az Isten országáért” (Mt 19.12). A protestánsoknál főleg Rudolf Bultmann vette fel a harcot a fundamentalisták ellen

századunk első évtizedeiben, és elkezdte a szentírás ún. „mitoszosztását”. Bizonyos, hogy e téren viszont ő is túlzásokba esett.

FRUSZTRÁCIÓ (a latinban: frustra = hiába, hasztalanul; ebből a frustratio = kudarc). Ma főleg pszichológiai alapot jeleznek e szóval: amikor valaki egész életét, életpályáját, hivatását elhibáztottnak, értelmetlennek, üresnek érzi. Ha papokra használják, azokra gondolnak, akik a mérhető lelkipásztori eredmények fokozatos csökkenése miatt saját hivatásukat, munkájukat elhibáztottnak tartják. Eredménye néha a teljes csüggedés és letörttség, a keserű beletörődés (= rezignáció), vagy pedig a teljesen más jellegű tevékenységgel való ön-kárpótlás (=kompenzáció).

GENEZIS (a görögben: eredet). Ha nagy G-vel írjuk, akkor Mózes első könyvét értjük Genezisen: mert ez a könyv tartalmazza a teremés-himnuszt. Ma gyakran használják a szót kis g-vel: ez esetben valaminek a keletkezését, létrejöttének módját jelöljük vele. (Például valamely zsinati okmány genezisést.)

GETTÓ. Régi értelmében azokat a fallal is körülvett városnegyedeket nevezték így, amelyekben a zsidó családok a keresztényektől elkülönülve laktak. A zsinatutáni nyelvhasználatban átvitt értelmet nyert: anyyi, mint a világtól elkülönülni, „elefántcsonttoronyba zárkózni”. A zsinat előtti egyházat ez a magatartás sok tekintetben jellemezte. A zsinat az „Egyház a mai világban” (Gaudium et Spes) konstitúcióval lebontani igyekezett ezt a szellemi válaszfalat. Ma sok panasz hangzik arról, hogy rohanó világunkban a szépen indult zsinati reformok megakadtak, az egyház a legégetőbb problémáktól elzárkózik, önkéntes „gettóba vonul”. Ez a megállapítás túlzó ugyan, de sajnos nem alaptalan. A felelősségüket átérző keresztényeken múlik, hogy engednek-e a kényelmes visszavonulás kísértésének, vagy pedig fölemelik szavukat „alkalmatlan időben is” (II. Tim 4,2).

GLOBÁLIS (a latinban: Globus = gömb; ebből az eredeti érteleméből lett a földgömb, földkerekség). Globális eszerint annyi, mint az egész világra kiterjedő, egyetemes. De használják a „mindent átfogó” értelemben is: így például „az ember globális szemlélete”.

Ez a kifejezés azt jelenti, hogy az embert nemcsak mint „élőlényt” tekintjük, hanem személyiségét is figyelembe vesszük, nemkülönben a földi léten túlmutató (= transzcendens) hivatását.

GNÓZIS (a görögben: ismeret, tudás). Egyházi nyelvhasználatban a legrégebb tévtanok egyikét nevezték így, mely a kereszténységet a keleti misztérium-vallásokhoz hasonlóan „ezoterikus” (azaz: bennfenteknek fenntartott) tanításként kezelte és pogány elemekkel ötvözte (például dualizmussal, lélekvándorlással stb.). Időről időre, ha mindig új néven is, felbukkant az egyház történetében: ma például a teozófia tanaiban.

HARMADIK VILÁG. Így nevezik ma az óvilág (azaz Európa) és az Újvilág (azaz Észak-Amerika) civilizációján kívül eső területeket. A megjelölés azonban inkább társadalmi, mint földrajzi: mivel az iparilag magasan fejlett Ausztráliát és Japánt kizárjuk a „harmadik világ” fogalmából. Eszerint a „harmadik világ” azonos az iparilag fejletlen országokkal. Itt említjük meg, hogy újabban „negyedik világról” is beszélnek: így nevezik a „társadalom peremén élő”, túlnyomórészt analfabéta és kizsákmányolt munkaerejű tömegeket, főleg a latin-amerikai országokban.

HEDONIZMUS (a görögben: hédoné = öröm, gyönyör). A mai szóhasználatban olyan életvitel, mely az „édes életet” tekinti öncélnak, és a magasabbrendű emberi hivatással nem törődik.

HELLENIZMUS (a görögben: Hellen = Görögország, hellénék = görögök). Hellenizmusnak egy kultúrtörténeti kort nevezünk, Nagy Sándortól (356—323) kb. időszámításunk határáig. E kornak görög kultúrája erősen rányomta bélyegét a késői zsidóságra és a kereszténységre.

HELYI EGYHÁZAK (részben már értelmeztük az „Egyház” címszónál). A helyi egyházak és maga az egyház úgy viszonylanak egymáshoz (Pál apostol hasonlatával), mint a test tagjai az egész szervezethez. A helyi egyházak és a római „centrum” közti kapcsolatok a századok során sokszor változtak. Főleg az első vatikáni zsinat óta a helyi egyházak ténylegesen a római központ „kihelyezett hivatalai” lettek, a püspökök pedig a pápa hivatalnokai. A második vatikáni zsinat a helyi egyházak értékét és a püspökök önállóságát elv-

ben ismét előtérbe helyezte. Róma és a helyi egyházak viszonyának konkrét újjárendezésével az 1969 évi Püspöki Szinódus foglalkozott, egyelőre kézzelfogható eredménnyel nélkül.

HERMENEUTIKA (a görögben: hermeneia = magyarázat). Egyházi értelemben: a bibliamagyarázat elvének tudománya. A „Formatörténeti módszer” és a „Fundamentalizmus” címszavaknál már hangsúlyoztuk: a Szentírás nem Isten „tollbamondott” szava. Teljes megértéséhez tehát (főleg pedig teológiai alkalmazásához!) ismerni kell az összes, tudományosan feltárható körülményt: kor, eredeti nyelv, műfaj, környező népek szokásai és kifejezései, ásatások eredményei stb. Ezeknek az adatoknak, valamint saját gondolatvilágunk összevetése és feltárása a hermeneutika. Ez a tudományág a zsinattól függetlenül ugyan, de mégis a legutóbbi években óriási eredményeket ért el. Mivel ezek a tudományos eredmények nem teológiai spekulációkon, hanem tárgyi tényeken alapulnak, katolikus és protestáns szentíráskutatók ma már közösen dolgoznak és közös szentírásfordításokat adnak ki. Közös munkájuk alapozta meg a katolikus egyház ökumenikus „ajtónyitását”. E munka katolikus főszereplője boldogult Bea bíboros volt, aki valamikor a pápai Szentírástudományi Intézetet vezette, később pedig János pápával együtt a keresztény Egység-titkárságot alapította és annak első elnöke volt. — A már ismertetett „Egzezés” címszó és a hermeneutika sok tekintetben egymást átfedő fogalmak. A különbség inkább csak az, hogy a hermeneutika az értelmezés tudományos kutatását jelenti, amelyben nem katolikus tudósok is részt vesznek, (esetleg ateista régészek, nyelvészek is!), — míg az egzezés ezeket az eredményeket már teológiailag is értelmezi, tehát a keresztény hitet föltételezi.

HIERARCHIA (a görögben: hierosz = szent, arché = uralom). 1.) Isteni rendelésen alapuló rangsorolás, más szóval: az egyháznak a pápa és püspökök kormányzásán alapuló szerkezete. „A” hierarchia megjelölésén a püspököket, mint kormányzótestületet értjük. Természetesen nem alapul isteni rendelésen a hierarchiának a történelem során kialakult evilági, „főúri” hatalma. — 2.) Átvitt értelemben hierarchiának neveznek minden fölé- és alárendeltségi viszonyt; így beszélni szoktak például az „értékek hierarchijáról”.